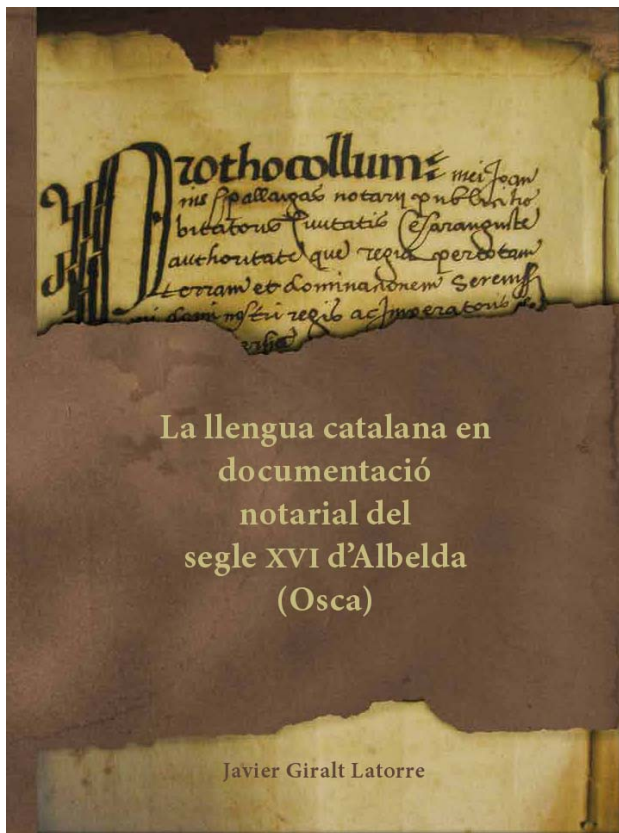

LA LENGUA CATALANA EN ARXIUS ARAGONESOS: EL CAS D'ALBELDA (LA LLITERA) AL SEGLE XVI

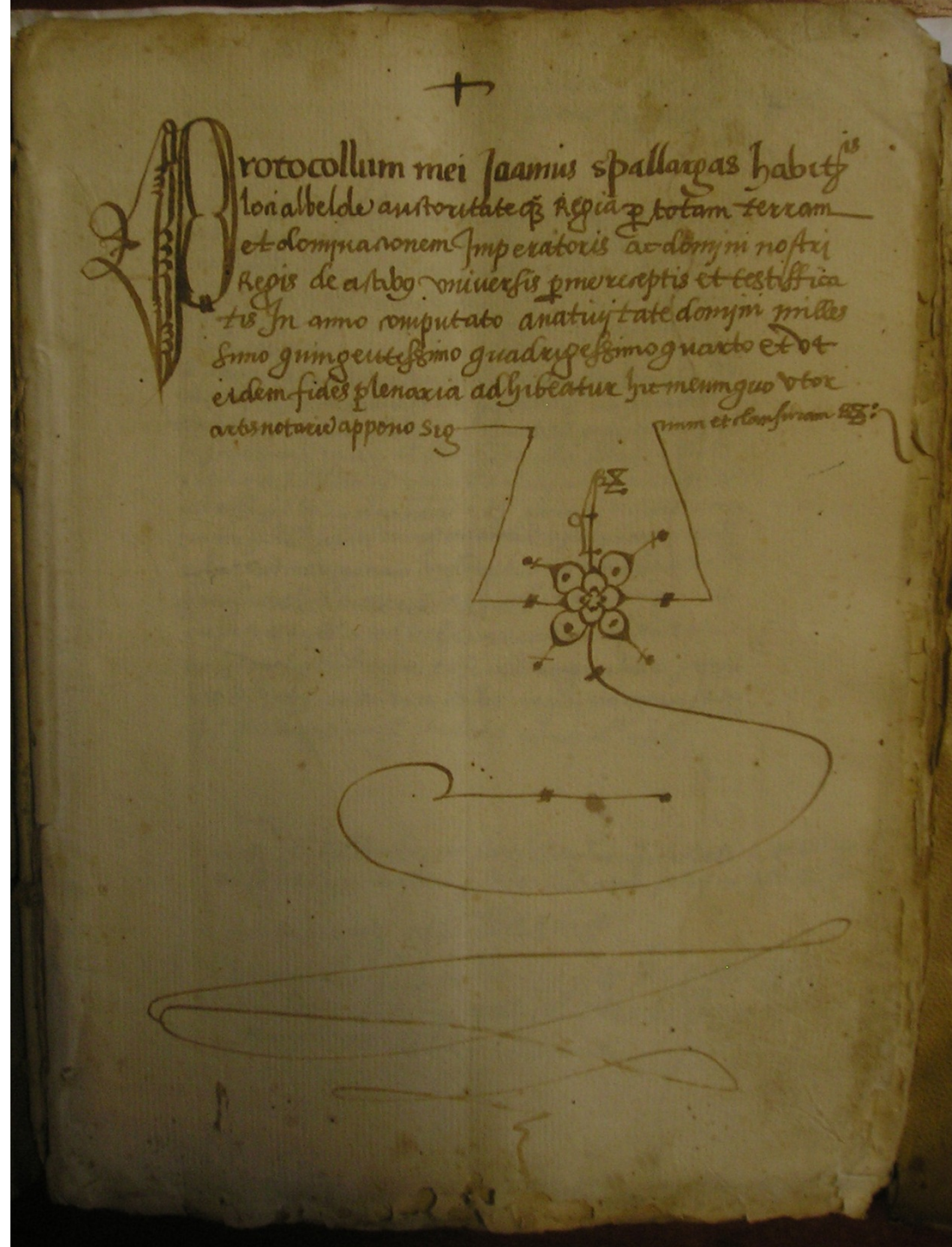

Prothocollum mei Joannis
Spallargas notarii publici
habitatoris civitatis
Cesarauguste auctoritate que
regia per totam terram et
dominationem serenissimi
domi nostri regis ac
imperatoris de actibus
universis per me receptis et
testificatis in anno
computato a nativitate
Domini millesimo
quingentessimo
quadrigesimo primo et ut
eidem fides ad hibeatur
plenaria hic meum quo utor
artis notarie apono sig+num
et clausura.

Prothocollum^z mei Joann
nis spallargas notarii publici ho
bitatoris civitatis Cesarauguste
auctoritate que regia per totam
terram et dominationem serenissi
mi domi nostri regis ac Imperatoris de
actibus universis per me receptis et tes
tificatis In anno computato a nativitate
domini millesimo quingentessimo quo
dragesimo primo et ut eidem fides
adhibeatur plenaria hic meum quo utor
artis notarie apono sig+num
et clausura

Protocollum mei Joannis
Spallargas habitoris loci
Albelde auctoritate que
regia per totam terram et
dominationem imperatoris
ac domini nostri regis de
actibus universis per me
receptis et testificatis in
anno computato a nativitate
Domini millesimo
quingentessimo
quadrigesimo quarto et ut
eidem fides plenaria ad
hibeatur hic meum quo utor
artes notarie appono
sig+num et clausuram.

Memorial de la roba.

Primo, una plegadora de lana.

Item, hun cubertó blau guarnit de blanc.

Huna flacada cordada.

Hun sobrelit ab listes vermeles y grogues.

Dos bancals grocs vermels i negres.

Hunes hòrguines colorades.

Hun matalau ab listes negres.

Hun co<l>xinal ab listes negres.

Dos co<ns>xins chic[s] ab listes negres.

Dos coix[ins] grans, la hu ab listes negres, l'altre vermeles.

Item sis capels, los quatre hobrats de seda vermela, los dos de seda negra.

Més quatre colets de tela desfilats, ab cabecos blaus.

Més dos colet[s] de seda vergada ab cabicos de seda vermela.

Més sis trescols.

Més dos cofres ab sos clavatures.

Memorial de la roba
que ha de servir
per a la casa de
Monsieur de la Roche
per a l'any 1700

una plegadora
de lana de color
blau i groc
un cubertó de tela
blanca guarnit
de blau i groc
una flacada
cordada de seda
negra i vermella
dos bancals
de seda vermella
i negra
unes hòrguines
colorades
un matalau
de seda negra
un coixinal
de seda negra
dos coixins
chics de seda
negra
dos coixins
grans, un de
seda negra i
un de seda
vermella
sis capels
de seda vermella
i negra
quatre colets
de tela desfilada
amb cabecos
blaus
dos colets
de seda
vergada amb
cabecos de seda
vermella
sis trescols
dos cofres amb
clavatures

Memorial de la roba
que ha de servir
per a la casa de
Monsieur de la Roche
per a l'any 1700

una plegadora
de lana de color
blau i groc
un cubertó de tela
blanca guarnit
de blau i groc
una flacada
cordada de seda
negra i vermella
dos bancals
de seda vermella
i negra
unes hòrguines
colorades
un matalau
de seda negra
un coixinal
de seda negra
dos coixins
chics de seda
negra
dos coixins
grans, un de
seda negra i
un de seda
vermella
sis capels
de seda vermella
i negra
quatre colets
de tela desfilada
amb cabecos
blaus
dos colets
de seda
vergada amb
cabecos de seda
vermella
sis trescols
dos cofres amb
clavatures

En nom de Déu y de la gloriosa Verge Maria mare sua, capitulació y concòrdia és feyta, pactada y concordada en y per lo matrimoni que se és tractat y mediant la divina gràcia se espere concluir entre lo honorable Miquel Aler laurador, fil dels *quondam* Arnau Aler y /.../ cònjuges, habitants en lo loc de Albelda, y Juan Aler laurador, habitant en lo mateix loc, y altres parens, de la una part; y Esperanca Naya, filla legítima y natural de l'honorable Juan Naya /.../ y /.../ cònjuges, habitant en la vila de Tamarit de Litera, y lo dit Juan Naya y Francí Naya, pare y jermà de la dita Esperanca Naya, y altres parens de la altra part, les quals sobredites parts, ab exprés consentiment y intervenció de tots los sobredits parents de les dues parts, firmen los capitols jus *scrits* y següents, los quals no volen se reglen segons los fueros de Aragó ni constitucions de Catalunya, sinó segons los pactes y condicions jus *scrits* y següents.

Et primerament, la dita Esperanca Naya, ab voluntat y exprés consentiment dels dits son pare y jermà y parens, liure a si mateixa per leal esposa y muller al sobredit Miquel Aler. Et lo dit Miquel Aler, ab intervenció dels dits sos parents, liure a si mateix per leal espòs y marit a la dita Esperanca Naya, per paraules de present, segons senta Mare Iglésia o mane y sent Pere y sent Pau o confirmen.

64
En nom de deu y de la gloriosa verge maria mare sua
capitulacio y concordia es feyta pactada y concordada
en y per matrimoni q se tractat y mediant cada un
gracia se espere concluir entre lo honor miquel aler lau
rador fidel q arnau aler y cònjuges
habitants en lo loc de albelda y juan aler laurador habit
en lo mateix loc y altres parens de la una part y
esperanca naya filla legitima y natural del honor
juan naya cònjuges
y franci naya pare y jermà de lo dit
esperanca naya y altres parens de la otra part
les quals sobredits parts ab exprés consentiment
y intervenció de todos los sobredits parents de los dos
partes firme los capitulos justos y següents los quals
no volen se reglen segons los fueros de arago ni consti
tuciones de catalunya sino segons los pactes y condi
ciones justos y següents

Et primerament la dita esperanca naya ab volu
ntat y exprés consentiment dels dits son pare y
jermà y parens liure a si mateixa per leal esposa
y muller al sobredit miquel aler et lo dit miquel
aler ab intervenció dels dits sos parents liure a si
per leal espòs y marit a la dita esperanca naya
per paraules de present segons senta mare iglésia o mane
y sent pere y sent pau o confirmen

Die XXX mensis julii MD quadragesimo septimo.
In nomine sanctissime et individue trinitatis
patris et filii et spiritus sancti. Amén. Quoniam
nullus in carne positus mortis periculum
evadere potest idcirco. Ego Joannes Bunyol
agricola opidi de Albelda habitator infirmitate
detentus de qua timeo mori tamen in meo
pleno sensu, firma et integra memoria et
loquela sincera per Dei gratiam existens meum
facio et ordino testamentum et meam ultimam
voluntatem. Et primo dexe marmessors, tudors
y curadors de ma ànima y fills, al venerable
mossèn Joan Aler prevere y ha Joan Bunyol, fill
de Joan Bunyol maior, y ha Joan de Castellnou
de la carnesseria. Y més vull que totes mes
injúries y deutes sien pagats segons per veritat
se mostraran. Més dexe y acomane la mia
ànima a Déu omnipotent, qui l'à creada y
remuda ab la presiosa sanch del seu fill unigènit
y a la sacratíssima Verge Maria. Més dexe per la
mia ànima cinquanta sous, y de aquells se aja
de fer novena y capdany, y, si no bastaven, sie a
conexença dels marmesós. Més me dexe lo
annual ab candela, com és pràtica. Més dexe
dos aniversaris de sis sous cada hu, y que sien
esmersats a rahó de vint mília per mil, y que
sien contats per los rationés y beneficiats de la
comunitat de la església de Albelda, y que's
canten al temps

4
103
Die XXX mensis Iulii M. D. Anno
quadragesimo septimo

In nomine sanctissime et individue trinitatis patris
et filii et sps sancti Amén Quoniam nullus in carne
positus mortis periculo evadere potest idcirco Ego Ioa
nes bunyol agricola opidi de albelda habitator in
firmitate detentus de qua timeo mori tamen in meo
pleno sensu firma et integra memoria et loquela
sincera p dei gratia existens meū facio et ordino
testamentū et meā ultimā voluntatē / Et primo dexe
marmessors tudors y curadors de ma anima y fills
venerable mossen Joan Aler p^r y ha Joan bunyol fill
de Joan bunyol maior y ha Joan de Castellnou de la
Carnesseria / y mes vull que totes mes injurias y de
utes sien pagats segons per veritat se mostraran / mes de
xe y acomane la mia anima adu omnipotent qui
la creada y remuda ab la presiosa sang del seu fill
unigenit y ala sacratissima y ala sacratissima Verge
de Maria / mes dexe per la mia anima cinquanta sous
y de aquells se aja de fer novena y capdany y si
no bastaven sie a conexença dels marmesós / mes me
dexe lo annual ab candela com es practica / mes
dexe dos aniversaris de sis sous cada hu y que sie
esmersats a rahó de vint milia per mil y que sien
contats per los rationes y beneficiats de la comunitat
de la església de albelda y que's canten al temps

Inventari de la roba que Johan Betran major, fill de Bertomeu Betran y de Johana Betrana, vivint ella, an donat en matrimoni a sa filla Úrsula, casada ab Bernat Miranda de Algeri.

Primo huna borraça.

Item hun matalaz de lana.

Item hun traveser.

Item quatre lençols, dos de li y dos de cànez.

Item hun davantlit.

Item tres coxins de tela ab berràs de ret.

Item huna flaçada y hun sobrelit nous.

Item hun cobertor vermell ab listas blancas.

Item dos draps pintats de randa de lana.

Item hunas òrguinas pintadas de lana.

Item huna gonella de daurellida fina.

Item hunas faldetas verdas de cordellat novas.

Item hunas faldetas vermelles de cordellat oldanas.

Item hunas faldetas de burell.

Item hunas faldetas de sarcil pig, altres de sargil pigas.

Item hun saiet leonat ab mànega votiva.

Item hun saiet de pebret ab mànega borrega.

Item hun saiet de palmella ab mànegas.

Item hun saiet de contrai ab mànegas de grana.

Item dos devantals de lana.

Item dotze torcabocas \de lino/, en una peça.

Inventari de la roba que Johan Betran major
fill de Bertomeu Betran y de Johana Betrana
vivint ella an donat en matrimoni a sa
filla Úrsula, casada ab Bernat Miranda de Algeri

Primo huna borraça
Item hun matalaz de lana
Item hun traveser
Item quatre lençols
dos de li y dos de cànez
Item hun davantlit
Item tres coxins de tela
ab berràs de ret
Item huna flaçada
y hun sobrelit nous
Item hun cobertor vermell
ab listas blancas
Item dos draps pintats
de randa de lana
Item hunas òrguinas
pintadas de lana
Item huna gonella de
daurellida fina
Item hunas faldetas verdas
de cordellat novas
Item hunas faldetas vermelles
de cordellat oldanas
Item hunas faldetas de burell
Item hunas faldetas de sarcil pig
altres de sargil pigas
Item hun saiet leonat ab
mànega votiva
Item hun saiet de pebret
ab mànega borrega
Item hun saiet de palmella
ab mànegas
Item dos devantals de lana
Item dotze torcabocas de lino
en una peça

Capitulació feta entre mosèn Fransesch Pou, d'una part, y de altra Anthoni Llena y Joan Galliner, segons se segeys.

Primerament, mossèn Pou done als dits Llena y Galliner a miges les eretats de teres campes y olivàs que acostume de conrear en terme de Albelda y de la Manent[a] per a tems de sis any[s] y les collites llevades, comensadós lo dia y festa de sent Miquel de setenbrer del present any de MDXXXII, ab los pachtos y condicions davall escrites, les quals eretats són les que's segeyxen.

Les eretats que són en terme de Albelda.

La eretat que's nomene la Colomya ab la Peyxera, que stà contigua a ella, afronte a totes parts ab camins públich[s], és tera campa y olivés. La eretat que's diu Bécar, tera campa y olivés, afronte a Salvador de Aler y a les altres parts ab camins públichs. La eretat que's diu les Pedres Ficades afronte ab eretat de Pasqual Chicot y ab terme de Tamarit y ab camí públich de Albelda a Tamarit, tera campa y olivés. La eretat que's diu la Coma del Rastoll, tera campa y olivés, afronte ab la Costa del Rastoll y ab ort de mosèn Pou y ab seres comunes. La eretat que's diu la Basella afronte ab lo terall de la basella y ab eretat de Pasqual Chicot y ab camins públichs.

Capitulacio feta entre mosen Pou
per una part y d'altra anthoni llena
y joan galliner segons se segeyxen

ponera menys mossen pou done als dits Llena y Galliner a miges les eretats de teres campes y olivàs que acostume de conrear en terme de Albelda y de la Manent per a tems de sis any y les collites llevades, comensadós lo dia y festa de sent Miquel de setenbrer del present any de MDXXXII, ab los pachtos y condicions davall escrites, les quals eretats són les que's segeyxen

les eretats que son en terme de Albelda

La eretat que's nomene la Colomya ab la Peyxera, que stà contigua a ella, afronte a totes parts ab camins públichs, és tera campa y olivés.

La eretat que's diu Bécar, tera campa y olivés, afronte a Salvador de Aler y a les altres parts ab camins públichs.

La eretat que's diu les Pedres Ficades afronte ab eretat de Pasqual Chicot y ab terme de Tamarit y ab camí públich de Albelda a Tamarit, tera campa y olivés.

La eretat que's diu la Coma del Rastoll, tera campa y olivés, afronte ab la Costa del Rastoll y ab ort de mosèn Pou y ab seres comunes.

La eretat que's diu la Basella afronte ab lo terall de la basella y ab eretat de Pasqual Chicot y ab camins públichs.

A XV de octubre any mill DLI, a requesta d'en Sebastià Matos y de Tomàs Balle, com a balles della confraria dell gloriós sent Vicent, patró della sglésia parochiall dell present loch de Albellda, enpara lo nunci dell present loch de Albellda unns dinés que *(lo clavari)-Jaume Poroy, com a clavari dell present loch, avie a donar, per manament dells jurats, a Pere Balle dell Portall per lo rabadanage dell guardat de Sardera, per lo sensall fet dit Pere Balle a la confraria cad any dell món, la quall relació me à fet dit nunci any y dia predits.

A XV de octubre any mill DLI. A requesta de Sebastià Matos y de Tomàs Balle com a balles della confraria dell gloriós sent Vicent patró della sglésia parochiall dell present loch de Albellda enpara lo nunci dell present loch de Albellda unns dinés que *(lo clavari)-Jaume Poroy, com a clavari dell present loch, avie a donar, per manament dells jurats, a Pere Balle dell Portall per lo rabadanage dell guardat de Sardera, per lo sensall fet dit Pere Balle a la confraria cad any dell món, la quall relació me à fet dit nunci any y dia predits.

Ahem es paroy ondrw enne' ducs paruy lo dit Jaume Poroy

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

VOCALISME

- Manteniment de A tònica del llatí vulgar:
 - *que·n pugue **traure** de la casa coranta liures y son lit de roba*
 - *liure si mateyxa en leal sposa y leal muler ab paraules de present abtes y suficiens per a **contraure** matrimoni*
- Canvis vocàlics dialectals e/a, e/o:
 - lançol** ‘llençol’, **farrer** ‘ferrer’, **rastoll** ‘rostoll’, **devantals** ‘davantals’, **tresportar** ‘transportar’, **escures** ‘obscuras’, **redones** ‘rodones’*

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

CONSONANTISME

- Alternança gràfica *ix (yx) / x*:
 - Final de mot: ***escreix, mateyx, meteix.***
 - Interior de mot: ***així/axí, coixins/coxins, conèixer/conèxer, eyxit/exit.***
- Despalatalització:
 - debais*** ‘debaix’
 - requereis*** ‘requereix’
 - segeys*** ‘segueix’
 - defenís (defenix)*** ‘defineix’
 - possehís (possehix)*** ‘posseeix’
- Palatalització esporàdica: ***eyxecució*** ‘execució’.

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

CONSONANTISME

- Articulació africada: ***anxí*** ‘així’.
- Africació en ***archén*** ‘argent’ (*tachar, chics, chicot*).
- Evolució -KT- > -it-: ***feita, feyts, guareit, guareyts***.
- Reducció de grups: ***pràtica, frutuària, calitat, núcies, sucesió, Madalena, esceptat***.
- Eliminació consonants mudes: ***contraens, habitans, colós, marmessós, olivàs, tutós, par, presens, tresens, cubertó, da'lls***.

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

MORFOSINTAXI

- Formes no reforçades del demostratiu: ***estos dos*** à de pagar, se conte *mediant ***esta*** capitulació*
- Demonstratiu col·loquial: ***aquestos*** le pugan *tachar*
- Predomini del possessiu àton, sobretot davant noms de parentiu: ***mon pare, ma mare, mon fill, ma filla, mos fills, mon oncle, ma sogra, mon hereu huniversal, son pare, sa mare, son pare y mare, son marit, sa muller, son fill, sa filla, son jermà, son cosín germà, son hereu, son qunyat, sos pare y mare***

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

MORFOSINTAXI

➤ Pronom àton *lis*:

- *altra de acò se reserve cada qual de poder dispondre y ordenar en qui ben vists lis serà*
- *que la ereva lis age de fer la despessa de tot lo nessessari*
- *lis age de dar dit ereu cada deu liures*
- *et més lis donen la alimentació a dits cònjuges*

➤ Desinència verbal -e de 3a persona: ***acostume, ajude, assegure, ature; casave, dave, havie, morie; estigue, face, pervingue, vulle.***

➤ Marca temporal -v- en imperfets d'indicatiu: ***sobrevivive, tenive, exive, exiven, morive.***

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

LÈXIC

- ***abelir*** : «lo miger à de trilar y cargar y abelir los blats y ordis y sivada y sègal y tot lo que aurà mester y fer los palés».
- ***atercar***: «Primo, lo miger à de tornar los guareyts atercats».
- ***bancal***: «Més li done una vinya y dos bancals o treserers en lo terme de dit loch».
- ***chics***: «Dos coxins chics».

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

LÈXIC

- ***cuxots***: «uns cuxots de home negres».
- ***davanlit***: «Item un davantlit».
- ***enprimar***: «per los sinc anys l'aje de enprimar y mantornar Vicent Aler a sos quostes».
- ***entosta***: «s'aje de servir a entosta de la finestra de Vicent a la geminia a la cambra».

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

LÈXIC

- ***faldar***: «Item una gonela argentada ab entorpeus torongats y faldar leonat».
- ***faldetes***: «Item unes faldetes de sargil pig».
- ***garbés***: «à de pagar la viuda la mitat dels garbés».
- ***lit de roba***: «li prometen donar per al dia que oirà misa un lit de roba raonable».

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

LÈXIC

- ***malt***: «lo Mateu sie tengut he obliguat a tenir sa he malt a son pare».
- ***mosseta***: «la mosseta cassada a facultat de la cassa».
- ***patis***: «affronten ab cases de Andreu Gul fariner y ab via pública y patis de hereus de Bertomeu Pelicer».
- ***reguer***: «conffronte ab vinya de mestre Gaspar Texidor y ab vinya de mestre Betran Araus y ab lo reguer».

TRETS DIALECTALS I COL·LOQUIALS

LÈXIC

- **sègal**: «lo miger à de trilar y caregar y abelir los blats y ordis y sivada y sègal».
- **virbar**: «si mester ere virbar los blats».
- **virbadores**: «an de pagar les virbadores a miges».

MOTS NO ENREGISTRATS

- ❖ ***daurellida***: «Item una gonella de daurellida fina».
- ❖ ***esfruitar***: «o pugue dit Farrando esfruitar tots los dies de sa vida».
- ❖ ***esfruitadors***: «y resten-se esfruytadors».
- ❖ ***farinal***: «Més porte un farinal al Moral que confronte ab Jachme Arcalís y ab Johan de Castelnou y ab farinal de Jachme Chiquot».
- ❖ ***rabadanage***: «unns dinés que Jaume Poroy, com a clavari dell present loch, avie a donar, per manament dells jurats, a Pere Balle dell Portall per lo rabadanage dell guardat de Sardera».

CASTELLANISMES

- ✓ **amarilo**: «cim palms de drab amarilo».
- ✓ **azaleja**: «Item dues azalejas, la una de seda de grana y otra negra».
- ✓ **corpezilo**: «una cota de grana con corpezilo».
- ✓ **eslegir**: «que dintre dos ayns ajen a ser conegudes per dos parents de cada part a la determinació dels quals se eslige».
- ✓ **labrada**: «Item una tovallola larga labrada de negro».
- ✓ **mantila**: «Item un mantel o mantila».

CASTELLANISMES

- ✓ ***mogaga***: «y la mogaga que sia casada a la facultat de la casa».
- ✓ ***pardilo***: «Item dues gonelles de pardillo».
- ✓ ***platotes***: «una cinta con dos cabs de plata y cim platotes».
- ✓ ***ües***: «Més que dit Juan Aler aje de donar cada ay un home que li ajude al tems de les ües».
- ✓ ***demés***: «lo *demés dexo a descució de dits marmessós*».
- ✓ ***mediant***: «se conte *mediant esta capitulació*».
- ✓ ***ropó***: «un ropó leonat de drab fi».

FINAL

- a) Textos produïts en una àrea perifèrica de l'àmbit catalanoparlant.***
- b) Textos redactats en plena decadència de l'ús oficial del català.***
- c) Demostren que a mitjans segle XVI encara s'usava el català escrit en terres aragoneses.***
- d) Demostren que la llengua catalana fou (i és) l'autòctona a la Franja d'Aragó.***